

KLASZTERESEDESBŐL SZÁRMAZÓ VERSENYELŐNYÖK A VÁLLALKOZÁSOK SZÁMÁRA

KLASZTER KONFERENCIA – 2013

MAG - Magyar Gazdaságfejlesztési Központ Zrt.

(Budapest, 2013. november 6.)

Prof. Dr. Lengyel Imre

MTA doktora, intézetvezető egyetemi tanár
Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar
Közgazdaságtani és Gazdaságfejlesztési Intézet



Előadásom szerkezete

Mottó: „Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj”
(Kiindulás: sokszor a fától nem látjuk az erdőt)

Fő részek:

- Globális folyamatok és következményei: törvényszerű a klaszterek megjelenése?
- Tudományos magyarázatok: elméleti közgazdaságtan, stratégiai menedzsment, regionális gazdaságtan + gazdaságpolitikai
- Klaszterek fejlesztésének néhány általános szempontja

(1990 óta napjainkra konszenzus alakult ki a tudományos közösségekben)

Globális trendek

A globalizációs folyamatok két fő mozgatórugója:

- A deregulációs (liberalizációs) politikák
- Az információs és kommunikációs technikák és technológiák elterjedése

A globális verseny négy megfigyelhető tényezője:

- Mindegyik piacon erősödik a verseny
- A termelés, gyártás az országok széles körére kiterjed
- A nemzetközi kereskedelem összetétele is megváltozott
- Növekszik az összefonódások, összekapcsolódások erőssége

Igen összetetté vált a gazdaság:

- A bizonytalanság felerősödött
- Az együttműködési (tranzakciós) költségek megnöttek (Coase, 50%)
- Fontossá vált az üzleti tudás gyors és megbízható megosztása (kollektív tanulás)

Sikeres vállalati válaszok egyike: **KLASZTER**

- A földrajzi közelség kihasználása (térbeli koncentráció)
- A kapcsolati közelség megerősítése (tartós együttműködés)



A kétféle közelségből származó vállalati, üzleti előnyök (Capello 2007)

	Földrajzi közelség	Kapcsolati közelség
Bizonytalanság csökkenése	Információ gyűjtése/ szelekciója Vertikális integráció a részlegek között Helyi kiválóság (kollektív marketing)	Információ megosztása, megértése Döntési eljárások szelekciója Partnerek között a kockázat megosztása
Koordinációs költségek csökkenése	Információ gyűjtése Tranzakciós költségek csök- kenése (Williamson-féle) Napi döntések ex-ante koordinációja (Marshall-féle)	Ellenőrzési költségek csökkenése a bizalmon és lojalitáson keresztül Opportunista magatartás társadalmi szankciója Stratégiai döntési folyamatok ex ante koordinációja
Kollektív tanulás folyamatos fenntartása	Lokális innovatív miliőn belül a munkaerő képzése Innovációs gyakorlatok utánzása	Iparági projektek kooperációja Rejtett tudás megosztása PPP (public/private partnership) a komplex fejlesztéseknél

A térbeli koncentráció magyarázatai

Három tudományos irányzat (paradigma?) különíthető el:

- **Elméleti közgazdaságtani** (Marshall+Krugman): a térbeli koncentráció főleg a pozitív externhatások előnyei miatt következik be: **térbeli koncentráció**
 - **Üzleti tudományok, stratégiai menedzsment** (Porter, Ketels): szükségszerűen kerül előtérbe a globálisan versenyző iparágakban a térbeli koncentráció (klaszteresedés), az értéklánc-rendszerek térbeli koncentrációja: **regionális klaszter**
 - **Regionális gazdaságtani** (McCann, Scott): felértékelődött az agglomerációs (térbeli méretgazdaságossági) előnyök, térbeli tranzakciós költségek és extern hatások szerepe: **agglomerációs előnyök**
- + Van egy **gazdaságpolitikai mix** (EU Vállalkozási Főigazgatóságának enterprise cluster definíciója): a klaszter egymástól kölcsönösen függő, vállalatok és kapcsolódó intézmények csoportja



Elméleti közgazdaságtani

A globális gazdaság viszonyai közötti új feltételek (Krugman, Nobel díj):

- a fajlagos szállítási költségek mérséklődése
- a méretgazdaságosság szerepének felértékelődése
- a növekvő mérethozadék növekvő szerepe
- a monopolisztikus térbeli verseny kialakulása
- az agglomerációs externhatások megerősödése

Az új feltételek a **térbeli koncentráció** erősítik:

- **Nagyméretű iparági piac:** az üzleti partnereknek, beszállítóknak érdemes a nagy piac miatt specializálódniuk, ezáltal megnő a termelékenységük
- **Specializálódó helyi munkaerőpiac:** a munkavállalók könnyebben specializálódnak, mert több cégnél kaphatnak munkát
- **Iparági tudás „túlcsordulása”:** ugyanazon iparág cégei, vezetői és szakemberei egymástól eltanulják a versenyképes gyakorlatot

Egymással ellentétes erők hatnak (pozitív és negatív externhatások):

- Centrifugális (agglomerációs) erők
- Centripetális (dezagglomerációs) erők



Üzleti tudományok, stratégiai menedzsment (Porter 2009)

Mikrogazdasági versenyképesség

Mikrogazdasági
üzleti
környezet
minősége

Klaszterek
fejlettsége

Vállalati
működés és
stratégia
kifinomultsága

Makrogazdasági versenyképesség

Társadalmi infrastruktúra
és közintézmények
(közintézmények, alapvető
humán erőforrás,
jogszabályi háttér)

Makrogazdasági politikák
(fiskális politika,
monetáris politika)

Természeti adottságok



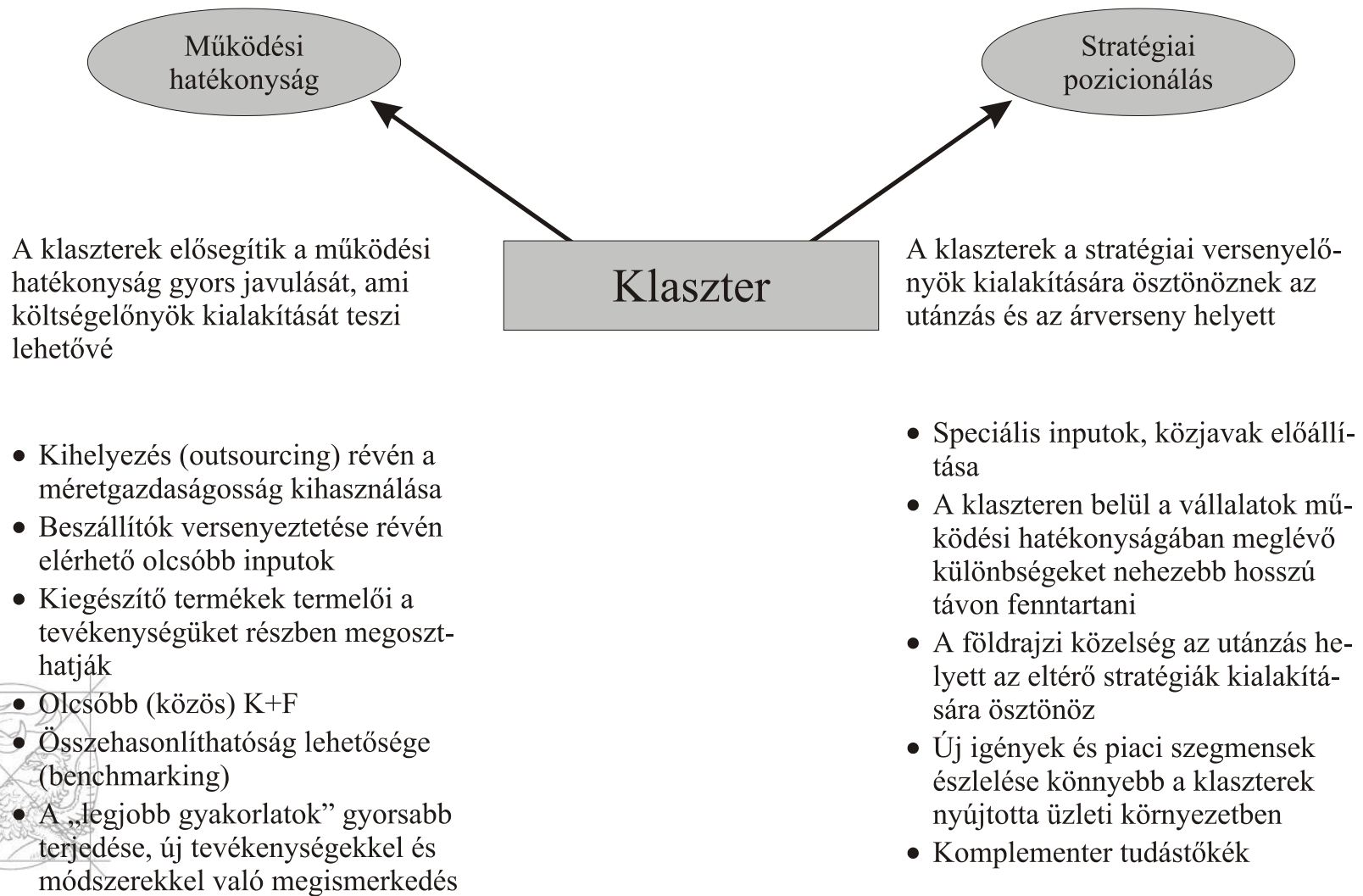
Regionális klaszterek

Porter I. (1990-2002): local supply-side clusters and agglomeration economies
Klaszter (2000) „egy adott iparág/üzletág, versenyző és kooperáló vállalatai, kapcsolódó és támogató iparágai, pénzügyi intézmények, szolgáltató és együttműködő infrastrukturális (háttér)intézmények (oktatás, szakképzés, kutatás), vállalkozói szövetségek (kamarák, szakmai egyesületek, klubok) innovatív kapcsolatrendszerén alapuló földrajzi koncentrációja”

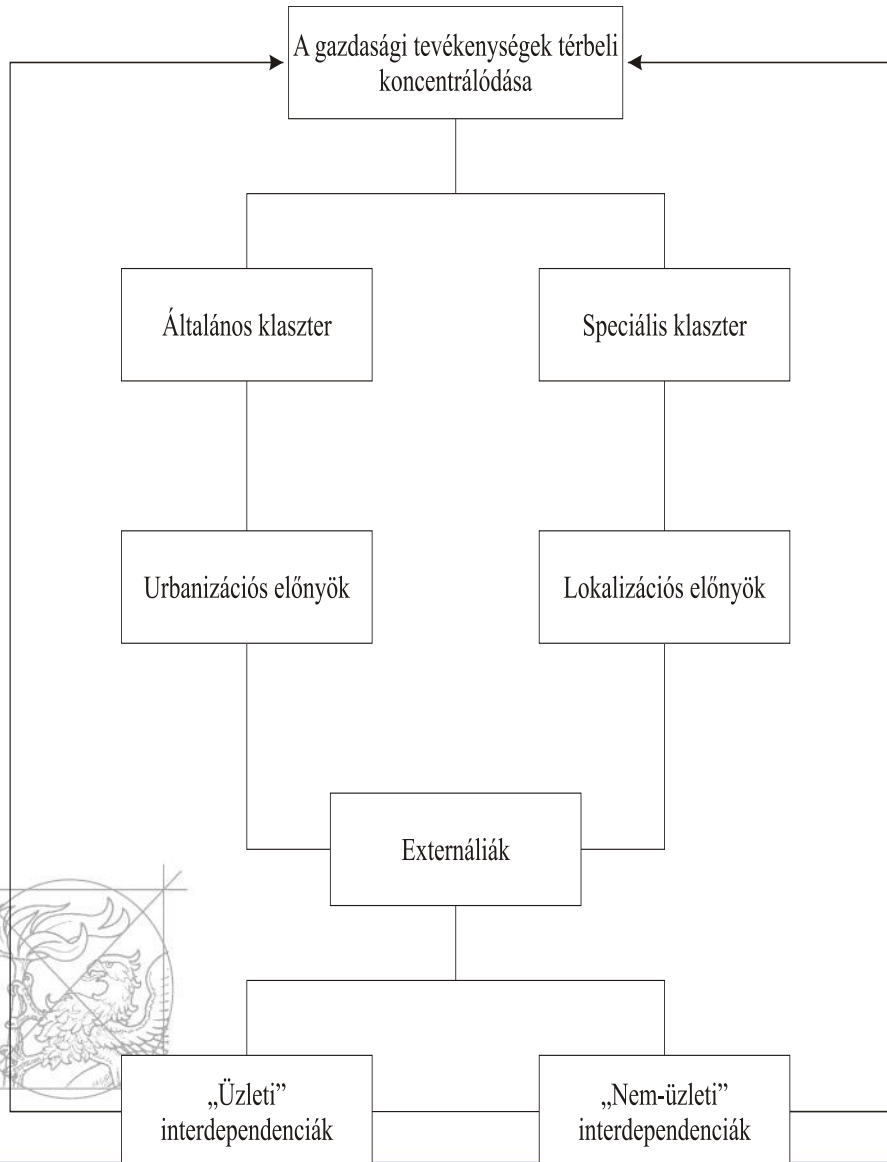
Porter II. (2003-tól): export-oriented, demand-side traded clusters (regionális multiplikátorok: elsődleges és másodlagos)
Klaszter (2003) „összekapcsolódó cégek, beszállítók, szolgáltatást nyújtók és velük együttműködő intézmények földrajzilag egymáshoz közel lévő csoportja, amelyeket az externáliák különböző típusai kapcsolnak össze”

A klaszter általános fogalma (Enright 1998): „egy adott iparághoz tartozó, független (egymással versenyző) vállalatok és hálózataik, valamint a hozzájuk kapcsolódó gazdasági szektorok és intézmények olyan halmaza, amelyek relatíve nagy arányban használják egymás termékeit és szolgáltatásait, ugyanazon tudásbázisra és infrastruktúrára támaszkodnak, továbbá hasonló innovációkat tudnak hasznosítani”

A klaszterek által nyújtott vállalati versenyelőnyök (Porter)



Regionális gazdaságtan: agglomerációs (térbeli méretgazdaságossági) előnyök



- **Urbanizációs előnyök (pure agglomeration):** nagyvárosban több globális üzletág közti szinergikus hatások
- **Lokalizációs előnyök:** kisebb város, csak 1-2 klaszter, speciális intézmények

Lokalizációs előnyök két altípusa:

- Iparági komplexum (zárt hálózat)
- Társadalmi hálózat (nyitott hálózat)

De! amíg az urbanizációs előnyök szinte automatikusak, addig a lokalizációs előnyök esetlegesek



Hálózatok és klaszterek

	Zárt (hard) hálózatok	Nyitott (soft) hálózatok	Klaszterek
Tagság	Zárt (meghatározott)	Nyitott, de tagságon alapul	Nem adható meg
Kapcsolatok	Közreműködő	Együttműködő	Együttműködő és versenyző
Együttműködés alapja	Üzleti szerződések	Többségi határozatok	Társadalmi normák és viszonyosság
Pozíció	Stabil	Viszonylag stabil	Rugalmasan változik
Hozzáadott érték javulása	Cégek a lényegi tevékenységeikre fókuszálhatnak	Összesíti és szervezi a szolgáltatások iránti igényeket	Külső gazdasági hatások (extern hatások) kihasználása
Jelentősebb eredmények	Árbevétel és profit növekedése	Megosztott erőforrások, alacsonyabb költségek, teljesítmény értékelés	Kapcsolódás a beszállítókhoz, szolgáltatókhoz, munkaerő-piachoz
Külső gazdaságosság alapja	Specializáció	Tagság (információ áramlás)	Lokalitás / térbeli sűrűsödés
Résztvevők	Vállalatok	Vállalatok, szakmai szervezetek, ügynökségek	Vállalatok, szakmai szervezetek, ügynökségek, intézmények+ potyautasok
Közös célok (kohézió)	Üzleti eredmények	Kollektív jövőkép	Nem szükséges



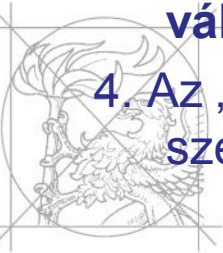
	Hálózatra épülő (zárt tagság, hard hálózat)	Intézményre épülő (szolgáltató központ, soft hálózat)	Regionális klaszter (rombuszmodell)	Tudás-orientált (egyedi vagy mentor csoportok)
Finanszírozás	Ugyanazon finanszírozási „csomag”	Bankszolgáltatáshoz férés elősegítése, közös programok, „csomag”	Pénzügyi szabályozás; kockázati tőke támogatása	Tudatosság erősítése, tapasztalatok terjesztése a hitelügyletekről, pénzügyekről
Szaktudás fejlesztése	Partnerek szaktudásának összevonása; közös képzések megrendelése	Klasztertréning-lehetőségek: képzésekért lobbyszás; szaktudás igazolása	Oktatáspolitikai, munkaerő-piaci audit, tanulók gyakorlati programjai	Információk és tapasztalatok cseréje a képzésekről és támogatásokról
Marketing és nemzetköziesedés	Közös termékek fejlesztése és marketingje; piacokon közös megjelenés	Tagok piacfigyelési támogatása; külső ügynökségek alkalmazása, regionális védjegy (márka)	Kereskedelempolitika, missziók egységesítése; intézményi (kamarai) szervezetek	Információk cseréje az új piac-csatornákról
Árubeszerzés (inputok)	Közös beszerzés; összehangolt értékláncmenedzsment	„Piacfigyelés” és közös beszerzési stratégiák; tudatos értékláncmenedzsment	Szabályozási feltételek, értékláncok fejlesztése (szűk keresztmetszetek)	Tapasztalatok cseréje a beszerzésekről és értéklánc menedzsment végrehajtásáról
K+F	Partnerek technológiai fejlesztéseinek összegyűjtése	„Technológiafigyelés”; műszaki információk nyújtása (könyvtár stb.)	Innovációs rendszerbe beágyazva	„Legjobb gyakorlat” tudatos terjesztése és alkalmazása
Információs technológia	Közös IT hálózat és kapcsolat létrehozása	Tudatos kiépítés, IT nyújtás mint közös erőforrás	Szabályozási környezet, infrastruktúra támogatása	Információk cseréje IT bevezetésről és használatról
Minőség	Közös tanúsítványstratégia	Tanúsítványokhoz, igazolásokhoz hozzáférés	Szabványok és bizonyítványok szabályozása; minőségbiztosítási programok	Tanúsítványokról a „jó gyakorlat” információk cseréje

Klaszterek és fejlesztésük szempontjai: összegzés

Klaszter: csodaszer? NEM, adott esetben **hátrányos** lehet a térség számára (pl. piactorzító hatása lehet, monopolhelyzetbe kerülve kiszoríthat másokat, ellehetetleníthet más iparágakat, növelheti a munkanélküliséget)

Mikor előnyös az országnak, térségnek, azaz mikor érdemes támogatni a klaszterek fejlesztését?

1. Képes a térségbe **jövedelmet bevonítani (traded jellegű)**: javítja a térség versenyképességét, nő a térségben a foglalkoztatás és a jövedelemszint (nemcsak a klaszter cégeinek helyzete, hanem a térségé is javuljon)
2. A klaszter adott tevékenységével **foglalkozók száma/aránya** elér egy „kritikus tömeget” (jelentősen meghaladva más térségekét): az externhatások megjelennek és hatnak (előzetes vizsgálatok kellene)
3. Az adott régióban **térségi bázissal** bíró (traded vagy erőforrás-függő) **vállalatok** alkotják a „klaszter magját”
4. Az „**együttműködve versengés**” figyelhető meg, nincs egyetlen domináns szereplő (kivéve egy-egy speciális iparágat), az üzleti teljesítmény számít



Klaszterek és fejlesztésük gyakorlati jellemzői: összegzés („NYOLC PARANCSOLAT”)

1. Egyféle (traded vagy erőforrás-függő) tevékenységkör, csak üzleti tevékenység mentén szerveződik
2. A klaszter adott tevékenységével foglalkozók száma/aránya elér egy „kritikus tömeget” (koncentráció), nagyobbat, mint más térségekben
3. A klasztert alkotó kulcsszereplők a globális versenyben egymás segítségével sikeresebbek tudnak lenni
4. Az adott régióban térségi bázissal bíró (traded vagy erőforrás-függő) vállalatok üzleti érdekei „diktálnak”, az intézmények csak kiszolgálnak
5. Szükséges az „egymás elfogadásának kultúrája”, a partnerség
6. Az „együttműködve versengés” figyelhető meg, nincs egyetlen domináns szereplő (kivéve egy-egy speciális iparágat)
7. A helyi kormányzatok és egyéb intézmények elismerik és támogatják a klasztereket
8. A klaszterek fejlesztésére nincs „tuti” recept, függ a régiók fejlettségétől, a tevékenység jellegétől, a vállalati szerkezettől stb.





Köszönöm a figyelmet!